

Förlängt yrkesverksamt liv genom flexibla pensionssystem: delpension

Sammanfattning

Inledning

I denna rapport undersöks hur delpensionssystem kan bidra till hållbara och tillräckliga pensionssystem genom att ge möjlighet och motivation till en förlängning av det yrkesverksamma livet. I rapporten kartläggs system på nationell nivå och sektorsnivå i EU och Norge, och skillnaderna mellan dem granskas när det gäller särdrag och villkor. Det bedöms i vilken mån de förlänger det yrkesverksamma livet, och bedömningen bygger på en litteraturgenomgång och fallstudier av praktiska erfarenheter med delpensionssystem i Finland, Frankrike, Nederländerna, Norge, Sverige, Tjeckien och Tyskland.

Sammanhang

I många EU-medlemsstater har reformer förbättrat pensionssystemens hållbarhet. Dessa reformer är dock förenade med utmaningar. Frysta och minskade pensionsförmåner har gjort att pensionerna inte räcker till i lika hög grad, och höjda avgifter har satt press på den disponibla inkomsten och lönekostnaderna. Att motverka förtidspensionering och höja pensionsåldern har begränsad effekt på den faktiska pensionsåldern. Många kan eller vill inte arbeta fram till den lagstadgade pensionsåldern. Åtgärder som ger möjlighet och motivation till en förlängning av det yrkesverksamma livet kan bidra till att pensionssystemen blir tillräckliga och hållbara, samtidigt som utmaningarna bemästras. Åtgärderna är bland annat friskvård, livslångt lärande, förbättrad kvalitet i arbetet och främjande av rörlighet. Om man drar ned på arbetstiden kan det bli möjligt att arbeta längre än vid fortsatt heltidsarbete. Det kan också motivera dem som föredrar att arbeta mindre. Ett hinder för en minskning av arbetstiden är inkomstförlusten. I delpensionssystem avhjälps detta hinder genom att en del av inkomstförlusten ersätts med en delpension eller förmåner.

Resultat

Mer än hälften av EU-medlemsstaterna och Norge har delpensionssystem på nationell nivå eller sektorsnivå. Systemen har olika grund, täckning och utformning. Delpensionen kan ge möjlighet och motivation till en förlängning av det yrkesverksamma livet fram till den lagstadgade pensionsåldern och därefter. Nästan två tredjedelar av EU-medborgarna uppger att de är mer lockade av att kombinera deltidarbete och delpension än att helt gå i pension. Inget system förlängde dock entydigt det yrkesverksamma livet för samtliga deltagare. Delpensionen kan ha förlängt det yrkesverksamma livet för vissa grupper, särskilt personer med hälsoproblem, funktionshinder, omsorgsansvar och fysiskt eller psykiskt påfrestande arbeten. På aggregerad nivå har dock minskningen av arbetstiden genom delpensionen ofta varit större än ökningen av arbetstiden genom vissa deltagares förlängning av det yrkesverksamma livet.

Slutsatser

Politiskt ansvariga, arbetsmarknadsparter och pensionssystem som överväger att införa eller förbättra delpensionen som sätt att förlänga det yrkesverksamma livet kan dra nytta av tidigare erfarenheter.

Ändamålsenlighet, effektivitet och rättvisa

- Utnyttjandegraden säger inte så mycket om systemets ändamålsenlighet. En hög utnyttjandegrad kan betyda att systemet är alltför attraktivt och att personer med delpension skulle ha kunnat och varit motiverade att fortsätta arbeta på heltid. En låg utnyttjandegrad garanterar dock inte att systemet är väl inriktat och kan betyda att det inte fungerar.

- Delpension bör vara attraktivare än full förtidspensionering, men fortsatt heltidsarbete bör fortfarande uppmuntras och stödjas.
- Om delpensionen inleds för tidigt och arbetstiden minskas för mycket kan alltför många arbetstimmar försvinna under för lång tid. Om den inleds för sent och arbetstiden minskas för lite kanske den inte möjliggör en förlängning av det yrkesverksamma livet.
- Delpensionen används ibland som system för tidigt utträde när den gör det möjligt att samla arbetstiden i en första period, följt av en period av tjänstledighet. Om det är mycket attraktivt kan det fortfarande motivera arbetstagarna att inte lämna arbetslivet innan de blir berättigade till pension. Ofta förkortar det dock i stället det yrkesverksamma livet.
- Delpension kan förlänga det yrkesverksamma livet för vissa grupper, men förkortar ofta det yrkesverksamma livet för andra grupper. Om fortsatt arbete efter den lagstadgade pensionsåldern främjas kan den positiva effekten på det yrkesverksamma livets varaktighet förstärkas.
- Lågavlönade arbetstagare kan oftare behöva en minskning av arbetstiden för att förlänga det yrkesverksamma livet, men har ofta inte råd med detta trots att inkomstförlusten delvis kompenseras.
- Flera av systemen utnyttjades mer av högre socioekonomiska grupper, vilket är oroande från rättvisesynpunkt, särskilt om systemen finansieras med offentliga medel.
- Det kan vara orättvist om systemen inte är tillgängliga för äldre personer som redan har minskad arbetstid (av vilka många är kvinnor) eller för arbetslösa eller icke-yrkesverksamma personer som börjar arbeta deltid.
- Arbetsgivarna kan använda ofrivillig delpension för att omstrukturera arbetsstyrkan, men ibland har delpensionssystem också förhindrat arbetslöshet.
- Stora hinder för deltidsarbete är bland annat arbetsgivarnas svårigheter att passa in sådana arrangemang och arbetstagarnas motvillighet att arbeta deltid på grund av en rädsla för att deras ställning och uppgifter ska påverkas.
- En flexibel minskning av arbetstiden kan bidra till bättre sammanjämkning av arbetstagarnas och arbetsgivarnas preferenser. Fritiden kan exempelvis spridas ut över veckor eller månader.
- Delpension är svårast att genomföra i sektorer och länder där deltidsarbete är minst vanligt. Den kan dock ha stor potential i sådana sammanhang genom att främja deltidsalternativ och nå arbetstagare för vilka det är ett särskilt viktigt sätt att förlänga det yrkesverksamma livet.
- Det finns en växelverkan mellan skattesystem, socialförsäkring och pensioner som kan skapa oavsiktliga incitament till delpensionssystem.

Ta hänsyn till det större sammanhanget

- Denna undersökning har visat att man kan lära sig mycket av tidigare erfarenheter, men det är viktigt att vara medveten om förändrade sammanhang. Höjd pensionsålder gör sannolikt att arbetstagarna i högre grad utnyttjar åtgärder som gör det möjligt att fortsätta arbeta fram till den lagstadgade pensionsåldern. Arbetsgivare och politiskt ansvariga blir också mer intresserade av att främja sådana åtgärder. Dessutom har deltidsarbete blivit vanligare i hela EU, och delpensionssystem kan därmed bli enklare att införa.
- Även om delpensionen inte förlänger det yrkesverksamma livet kan den ändå vara ett alternativ till förtidspension, som minskar det yrkesverksamma livet ännu mer.
- Vid första anblick kan effekten på det totala antalet utförda arbetstimmar i ekonomin vara det viktigaste tecknet på framgång, endast bortsett från sysselsättningsgraden. Delpension kan dock även göra det möjligt för företagen att behålla äldre arbetstages kunskap, även om de bara arbetar deltid. Vissa grupper av arbetstagare kan också vara produktivare med färre arbetstimmar. Om det dessutom blir brist på arbetskraft och arbetstagarna är intresserade är det enklare att öka arbetstiden för äldre arbetstagare som arbetar deltid än att återanställa dem som helt har gått i pension.
- Här har det undersökts i vilken mån delpension förlänger det yrkesverksamma livet, men de politiskt ansvariga kan också överväga effekten på livskvaliteten och samhället: flexibiliteten gör det möjligt att bättre anpassa pensioneringen till arbetstagarnas preferenser, och den kan främja frivilligarbete och omsorgsåtaganden.

Mer information

Rapporten *Extending working lives through flexible retirement schemes: Partial retirement* (Förlängt yrkesverksamt liv genom flexibla pensionssystem: delpension) finns på webbsidan www.eurofound.europa.eu/publications.

För mer information, kontakta Hans Dubois, forskare på hdu@eurofound.europa.eu.